

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ВІЗИТУ Української Гельсінської спілки з прав людини за тематикою «Свобода слова в зоні АТО»

ТЕХНІЧНЕ ЗАВДАННЯ МОНІТОРИНГОВОГО ВІЗИТУ:

Мета візиту: дослідити стан свободи слова та совісті в зоні АТО

Місце проведення: м. Краматорськ, Костянтинівка, Маріуполь (Донецька область)

Дата проведення: 15-19 вересня 2015 року

Склад групи: Мирослава Статкевич, В'ячеслав Кучин, Михайло Мартиненко, Мусій Ірина.

Аспекти, що підлягали оцінці / завдання у сфері стану свободи слова на тимчасово непідконтрольній території:

- фізична агресія, погрози та залякування;
- цензура та ненадання доступу до публічної інформації;
- економічний та юридичний тиск;
- захоплення редакцій та викрадення журналістів;
- кібер-злочини проти ЗМІ та журналістів;
- примусова співпраця зі ЗМІ невизнаних республік.

ОПИС ВІЗИТУ:

16.09.2015 р, м. Краматорськ

Інтерв'ю з журналістом одного з місцевих видань

Під час окупації міста до нього приходили представники територіальних громад і вимагали ставити їх власні матеріали. Під час зйомки місцевих подій вихоплювали фотоапарат з рук, виймали і викидали картку пам'яті, забороняли знімати похорони Юлії Ізотової (волонтерки, яка на блокпосту під Краматорськом допомагала «ополченцям» та загинула під час перестрілки з силами ЗСУ – *прим. авт.*). Після звільнення міста до 31 серпня журналісту надходить погрози, він звернувся у міліцію, але там відповіли, що займатися його справою не будуть.

«Увечері 31 серпня 2015 мені зателефонувала людина з погрозами, я «послав» того, хто телефонував, відразу пролунав дзвінок у двері, чоловік представився працівником міліції, запропонував поговорити. Ми разом вийшли у двір. Там стояв автомобіль з людьми у камуфляжній військовій формі. Мені запропонували проїхати поговорити в кафе, я побоювся відмовлятися, сів у машину між двома військовими, мене спочатку вивезли на околицю Краматорська, де старший залишив хвилин на 15 з охоронцем, заборонивши телефонувати. Потім мене запитали, чи не погоджуся я проїхати з ними в Красноармійськ. Я запропонував повернутися додому, забрати мій ноутбук (я сподівався за допомогою його вмісту довести, що нічого протиправного не здійснював), мені це дозволили, в квартиру піднялися разом зі мною. ... Повезли мене не в Красноармійськ, а в госпіталь Дніпропетровська, де у них база розташування. Там мене залишили одного на деякий час. Хвилин через 10 з'явилися люди, змусили мене витягти все з кишень, накинули мішок на голову і повели. В якій з кімнат це відбувалося, я не знаю. Мене роздягли, я знаходився тільки у футболці та з мішком на

голови, одягу не було. Я не знаю, скільки часу пройшло, мені здалося, що години 2, протягом яких мене били”

Під час утримання його роздягли, примотали скотчем до столу і били, звинувачуючи у наклепах на ДНР. Потім прикували до ліжка залізними наручниками. Протримали 72 години, не давали їсти.

Зустріч з журналістами видання «Восточний проект»

Після переходу Краматорська під контроль ДНР у липні 2014 р. видання закрилось. Деякі журналісти повернулися восени, після звільнення міста українськими силовиками. Наразі з тридцяти журналістів у виданні залишилося працювати всього троє – редактор та два журналісти.

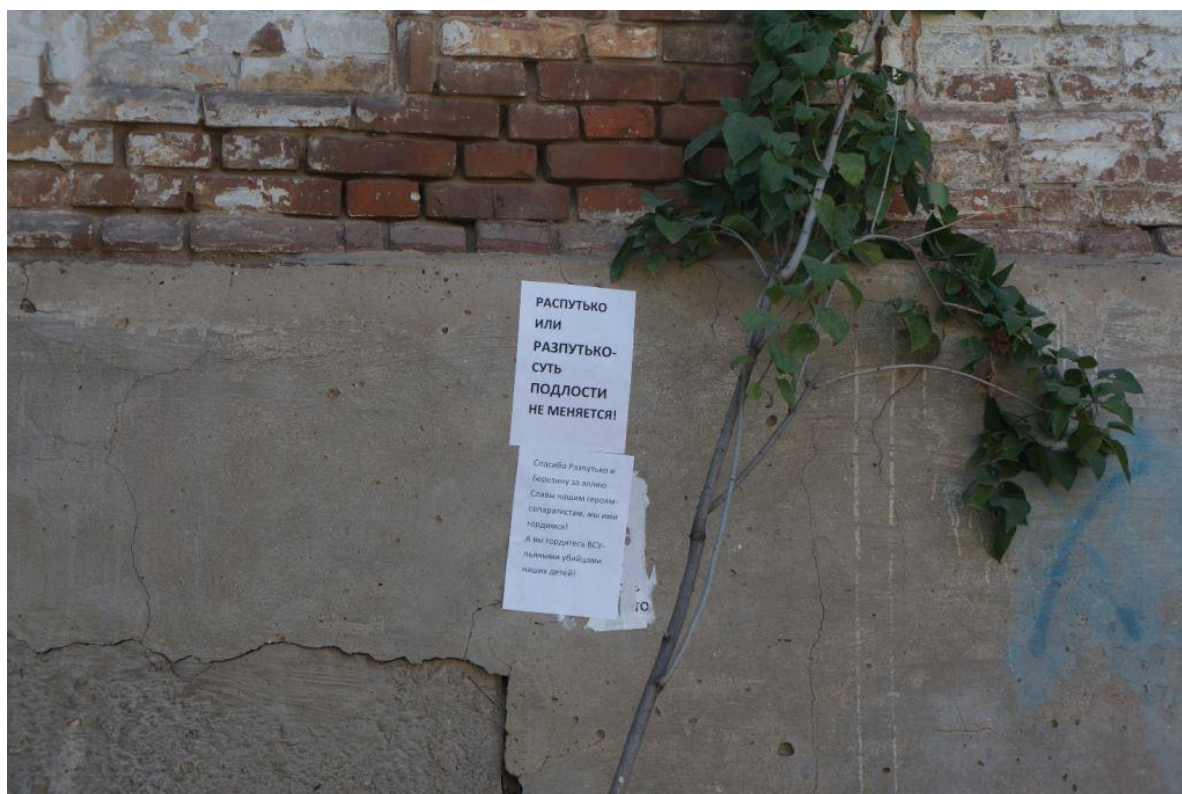
17.09.2015, м. Костянтинівка

Зустріч з журналістом газети «Провінція» Володимиром Березіним

«Ми виїхали 1 травня, бо вже чули, що є в «розстрільних» списках ДНР за свою позицію». Потім цей список в інтернеті виклали. Анонім писав: «Ти другий у списку ФСБ Ростова».

«У березні, коли були масові мітинги у Костянтинівці, я дивлюсь, що вийшли всі за Росію. І я написав у себе на Фейсбуці, що всі, хто вийшов за Росію, вони вийшли за війну, за кров і за смерть, тому вони ідіоти і дебіли. Колега зі «Знамені індустрії» розмістив це у пабліку у «ВКонтакті» сепарському, і всі почали погрожувати мені, писати всяку дурню, казати, що розпорють живіт і я труп. А коли вбили Рибак – це для всіх нас був сигнал. До нього вбили Дмитра Чернявського (Володимир Рибак – депутат Горлівської міської ради, жорстоко закатований за намагання замінити прапор ДНР на прапор України на будівлі Горлівської РДА; Дмитро Чернявський – прес-секретар Донецького обласного об'єднання ВО «Свобода», який після загинув 13 березня 2014 р. від ножового поранення в спину проросійськими бойовиками під час мітингу за єдність України у Донецьку – прим. авт). Ну і я виїхав. А повернувся, коли вже тут все завершилося».

Додатково зауважимо, що стосовно редакції газети «Провінція» факти переслідування продовжуються й зараз. Так, після закінчення нашого візиту на стіні будівлі редакції декілька разів з'являлись наступні листівки:

Зустріч з журналістом газети «Наша Дружківка» Євгеном Фіалко

Євген Фіалко займався журналістським розслідуванням та висвітленням незаконного будівництва дороги до одного з приватних ринків міста. Через це в нього виник конфлікт з власниками цього ринку, бізнесменами-братами Зинов'євими, які пізніше виявилися лідерами так званого "ополчення" Дружківки. "Оскільки я і раніше в своїй газеті критично ставився до їхньої діяльності, як бізнесменів, критично ставився в своїх публікаціях до діяльності сепаратистів, я став для них одним із головних ворогів" - розказав Євген. "...один із Зинов'євих, коли було обговорення, діяльність яких партій заборонити, сказав, що нібито "Наша Дружківка" фінансується ЦРУ і що зі мною вони «розберуться» коли прийдуть до влади".

Він випускав газету у Краматорську, тож після захоплення міста можливості продовжувати роботу фактично не було. Квітневий випуск газети захопили на блок-посту. Газету в травні випустити вже було неможливо через кількість блок-постів. Брати Зінов'єви, активісти ДНР, ходили до розповсюджувачів газети з погрозами.

«Отже, 10 травня я виїхав із Дружківки. Після визволення Дружківки я повернувся в місто, і тоді мені став відомий факт, що в Слов'янському СБУ знайшли списки людей, яких мали заарештувати, в яких я був під 4-м номером із характеристикою «дуже ідейний, пишучий, шкідливий ворог». Журналіста розшукували, приїжджали додому, але нікого не застали.

«Такого тиску зараз нема. Більше – економічний тиск, тобто нерівні умови. Наприклад, той же самий «Дружковський робочий» дотується міською владою. Кожен рік їм давали до півмільйона. Вона продається по дві гривні, а розповсюджувачі мають свій відсоток. Розповсюджувач продає її за дві гривні, 50 копійок залишає собі. Тут монополія друкарень. Тільки Краматорськ. Більше ніде не надрукуєш».

18.09.2015 р., м. Краматорськ

Зустріч з працівником одного з місцевих видань

Коли до влади прийшла ДНР, він продовжував публікувати проукраїнські матеріали. Потім йому зателефонував друг і сказав, що йому загрожує небезпека і негайно треба їхати з міста. Він терміново залишив місто, навіть речей не встиг зібрати. Друг сказав, що він вже у списках до затримання на блок-постах, тож виїхати було важко.

Його намагались розшукати, оскільки до 5 липня в кількох місцях, де він міг бути, стояли одні й ті самі машини. Потім, наскільки відомо, замість журналіста у захоплену учасниками ДНР будівлю виконкому (у окремих приміщеннях якого на той момент здійснювалось незаконне насильне утримання та проводились незаконні допити людей – прим. авт) помилково посадили невідомого чоловіка, якого вважали його братом. Цього чоловіка три дні били, а потім відпустили.

Зустріч з обласним журналістом

«Ми втрьох виступили у відео-зверненні у *** на початку весни, коли розпочалися мітинги. Після цього нас трьох оголосили «ворогами народу» і почали поширювати інформацію, де ми живемо. До мене почали звертатися з погрозами, і мені довелося змінити місце проживання».

«Почалися здійснюватися напади на колег, коли вони відмовилися зняти український флаг. Я знаходився у «білих» (або «розстрільних») списках і двічі був оголошений «ворогом народу». Його розшукували, приїздили до його батьків додому. «Мені погрожували, в соціальних мережах писали погрози... Квітень, травень переховувалися».

Зустріч з журналістами з області

Зі слів журналістів, які побажали зберегти анонімність, влада ДНР обмежувала доступ до деяких заходів. В газети тираж – 25 тисяч екземплярів був, тому вони наполягали на співпраці з виданням.

Зустріч з Оленою Малютіною, колишнім начальником управління інформації при Донецькій ОДА; зараз працює в Донецькій телерадіокомпанії, що переїхала з Донецька до Краматорська.

Олена Малютіна у 2014 році працювала начальником управління інформації при Донецькій ОДА. Все розпочалося з березня 2014 року. У Донецьку на пр. Київський був великий комплекс, там було багато видань: «Донбас», «Вечерний Донецьк» та інші. Весь цей комплекс захопили. Було декілька нападів на незалежних журналістів. Декількох головних редакторів забирали «для бесіди». Декілька повернулося до Донецька, але практично всі виїхали в різний проміжок часу. У Горлівці було декілька спроб захоплення газет, тепер вони належать ДНР. У Дебальцевому було обговорено питання щодо зняття головного редактора, оскільки вона зайняла сильну позицію і потім виїхала з міста. У Слов'янську головний редактор газети декілька днів перебував в сепаратистів в Донецьку, там годинами тримали людей. З ТРК «Донбас» затримали журналіста, який був влітку в підвалі.

«За мною приходили двічі. Вперше мені пощастило – я була на виїзді, а вдруге, 25 липня, тоді забрали мого колегу, директора департаменту внутрішньої політики, мені пощастило вдруге. Я їхала з Маріуполя, коли моя співробітниця була на роботі,

зателефонувала і сказала, що приходили по мене. Забрали все. Я тоді так і не повернулася. До того ми частково працювали дистанційно, частково приходили на роботу. Після цього не з'являлися в будівлі. Але працювали до останнього».

Оскільки представниками ДНР був захоплений сайт адміністрації, тож співробітники писали у Фейсбуці та на інші канали. «Зараз як таких утисків нема. Лише з боку української влади – провладні замашки, що будь-яке державне телебачення має працювати на них».

18.09.2015 р., м. Маріуполь

Зустріч з працівниками місцевого інтернет-порталу 0629, головною редакторкою мережі міських порталів Ганною Мурликіною, редакторкою Юлією Священко та кореспонденткою Оленою Соколовою.

За словами Ганни Мурликіної, 0629 - єдиний місцевий портал, який висвітлював події Євромайдану. Коли у березні почалися перші проросійські мітинги, 0629 назвали це «провокацією». Після захоплення влади бойовиками ДНР, коли почалися мітинги, журналісти постійно стикалися з тиском з боку нової влади та її прихильників: під час роботи їх постійно фотографували, ображали, погрожували, потім публікували фотографії у соцмережах з іменами та контактними даними. Отримували анонімні дзвінки з погрозами на особистий та корпоративний телефони, листи на корпоративну, особисту пошту. До редакції приходили різні люди з «керівництва міста», з вимогами змінити редакційну політику сайту. Приходили як з бітами, так і без зброї. Також були спроби хакерської атаки на портал: зловмисники отримали доступ до адміністративного профілю порталу.

Також був тиск з боку українських батальйонів, які у військовій формі та зі зброєю приходили до редакції, незадоволені опублікованими матеріалами про українських військових. Зараз редакція стикнулася з певним бойкотуванням свого порталу міською владою за її критику: їх інформаційно ізолювали від подій, що діються у місті.

Зустріч з представниками міського департаменту по зв'язкам з громадськістю
Співробітники повідомили, що ні з яким тиском не стикалися.

Зустріч з Віктором Сухоруковим, заступником головного редактора газети «Приазовский рабочий»

Він розповів, що 15 липня 2014 року до головного редактора газети Миколи Токарського приходили на бесіду бійці добровольчого полку «Азов» зі звинувачуваннями у сепаратизмі, пропозиціями «покататися на машині» та натяками на зміну редакційної політики видання. Після цього ніякого тиску з боку влади видання не отримувало.

Зустріч з журналістом-фрилансером Миколою Рябченко

Микола Рябченко був незаконно затриманий Ігором Мосійчуком біля Маріупольського аеропорту і цілу ніч утримувався в готелі «Мохнатий джміль» близько села Стародубівка. Він рухався в район аеропорту, бо чув, що там були бої, і хотів відзняти наслідки. У нього на шиї було 2 бейджики всеукраїнських каналів, і один – надрукований ним особисто на принтері, без печаток та підписів – російського каналу Рен-ТВ, через що він і був захоплений та звинувачений у роботі на «сепаратистів». Йому зафіксували руки пластиковими наручниками, вдягли мішок на голову та позбавили майна: накамерного світла, бронежилета, смартфона та мобільного телефона, відеокамери та радіостанції. Також його допитували.

Візит до редакції газети «Вестник Приазовья»

Ольга Долгова, яка працює у цій газеті, повідомила, що вона є дружиною викраденого 18 червня 2014 року **Сергія Долгова**, редактора газети «Хочу в СССР!». У той день у редакцію увірвалося шестеро людей у цивільному одязі та масках, скрутили Сергія на очах у всіх співпрацівників, забрали оргтехніку та поїхали у невідомому напрямку. З того часу зв'язку з Сергієм не має. 20 червня 2014 року керівник Маріупольського міського управління міліції Олег Моргун на нараді сказав, що Сергій не викрадений, а затриманий, і знаходиться у Запоріжжі. Але ця інформація не підтвердилася, і місцезнаходження Сергія досі не відоме.

Зустріч з Миколою Лісогором – незалежним журналістом

Микола затримувався під час виконання журналістської роботи три рази: двічі – СБУ, і один раз – міською міліцією м. Маріуполя.

Разом з «народним мером» Олександром Фоменко він їхав в автомобілі «Ауді», щоб забрати аудіоапаратуру для проведення мітингу пам'яті загиблих 9 травня в Маріуполі. «Несподівано дорогу автомобілю перегородила інша легковик, потім військові вивели нас на вулицю, повалили обличчям вниз і наставили зброю, - пояснив Лісогор. - Потім нас посадили в різні автомобілі і повезли орієнтовно в район морського порту. Там мені зв'язали руки і наділи на голову мішок». Після затримання Миколу повезли на допит, де вимагали його зізнатися в тому, що він представник «ДНР»: «Вони просили мене заспівати гімн України, але я одразу заявив, що ніколи не знав його слів, - додав Лісогор. - Вони змусили мене вчити його. Били, штовхали по ногах».

Під час затримань його били і допитували. За словами Миколи, він знімав всі мітинги повністю, і у зв'язку з цим отримував прямі погрози від мітингувальників, серед яких були також представники влади ДНР.

ВИСНОВКИ:

Окупація міст Донбасу вплинула на свободу слова в цій місцевості, а також на те, який стан справ зараз. Від всіх журналістів моніторингова місія почула посилення впливу під час окупації з боку незаконних озброєних формувань – частіше за все погрози і втручання в журналістську діяльність. Крім того, існували такі способи впливу як напади, обшуки, погрози щодо родини.

Журналісти, які вочевидь критично ставилися до сепаратистів, розказували, що дізнавалися про потрапляння до т.з. «розстрільних списків ДНР», проте встигали переховатися до безпосереднього контакту з озброєними особами.

Переважна більшість журналістів виїхала з окупованої території, а ті, хто залишилися, не відчували особистої безпеки та користувалися принципом «самоцензури». Над тими ЗМІ, публікації в яких не подобались сепаратистам, був встановлений повний контроль шляхом примусової зміни власника або головного редактора. Поза зоною конфлікту журналісти також не відчували повної безпеки, оскільки отримували погрози від бойовиків через своїх знайомих, безпосередні телефонні дзвінки, листування в соцмережах.

Після повернення тимчасово окупованих територій під контроль України, за повідомленням журналістів, в зоні конфлікту вони не завжди в змозі реалізувати свободу слова в повній мірі. Деякі повідомляють про телефонні погрози, погрози в соцмережах щодо незадоволення змістом публікацій, посиляються на те, що в органах влади до даного часу працюють особи, які співпрацювали із сепаратистами.

Більшість журналістів не довіряє здатності правоохоронних органів забезпечити їхню безпеку. На даний час практично всі ЗМІ зазнають економічних труднощів, отже стають дуже вразливі для економічного тиску.

На даний час стосовно журналістів, які критично налаштовані щодо української влади, АТО, ВСУ та добровольчого руху, існують окремі випадки намагання обмежити свободу слова з боку представників українських добровольчих батальйонів, громадських активістів, осіб з особливим уявленням щодо справедливості. Це здійснюється шляхом викрадення, побиття, погрози застосуванням фізичної сили.

Працівники одного ЗМІ повідомили про систематичні вимоги працівників СБУ надавати зміст номеру на перевірку до його публікації. Таким чином, ми можемо говорити про те, що стан свободи слова не є достатнім і залишає бажати кращого.

Звіт видано в рамках [проєкту «Права людини в дії»](#) завдяки щедрій підтримці американського народу, наданої через [Агентство США з міжнародного розвитку \(USAID\)](#). Зміст публікації не обов'язково відображає погляди USAID або Уряду Сполучених Штатів Америки.

Американський народ, через USAID, надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу понад 50 років. В Україні допомога USAID надається у таких сферах як: економічний розвиток, демократія та управління, охорона здоров'я і соціальний сектор. Починаючи з 1992 р., Агентство США з міжнародного розвитку надало Україні технічну та гуманітарну допомогу на суму 1,8 мільярда доларів.

Детальнішу інформацію про програми USAID в Україні можна отримати на офіційному веб-сайті USAID <http://ukraine.usaid.gov> та сторінці у Facebook <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>